

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

132:3 • 2012

Från utrotning till utbredning

Den svenska vargstammen som historiskt allmoge- och överhetsprojekt

ULF NYRÉN Göteborgs universitet

Frågan om vargens återkomst till den svenska naturen är en av vår tids stora samtidsfrågor. Sedan medeltiden fanns en samsyn mellan allmoge/landsbygdsbefolkning och överhet/myndigheter om det nödvändiga i att utrota arten. Denna allians bröts under 1900-talets sista decennier och den polariserade debatten tog sin början. Trots att vargen och utrotningskampanjerna måste haft stor vardagspåverkan på gängna generationer av inbyggare har historiker sällan ägnat saken något större uppmärksamhet. I denna artikel diskuteras vargen som historisk företeelse i perspektivet relationen överhet/undersåte.

Senvintern 1965 sköts en varg i västra Härjedalen som tidigare varit inne i renbeteslandet. Skytten, Bror Rehnfeldt, kunde kvittera 450 kronor i skottpremier från staten. Senare samma år beslöt riksdagen att freda vargen.¹ Gunnar Brusewitz noterar att arten var "så sällsynt att myndigheterna måste fridlysa den som ett naturminnesmärke".² Av den en gång så stora och landsomfattande svenska vargstammen återstod möjligen tiotalet exemplar, undanträngda till otillgängliga fjälltrakter.³

40 år senare, den 12 maj 2005, blev lantbrukaren Stig Engdahl från Dalsland fälld av hovrätten för västra Sverige och dömd till sex månaders fängelse. I ett uppmärksammat fall hade han skjutit en varg, vilken

1. Olov J. Sikku & Eivind Torp, *Vargen är värst: traditionell samisk kunskap om rovdjur* (Östersund 2004) s. 10–12.

2. Gunnar Brusewitz, *Jakt och jägare: jägare, villebråd, vapen och jaktmetoder från äldsta tider till våra dagar* (Höganäs 1971) s. 188.

3. Jens Persson & Håkan Sand, *Vargen: viltet, ekologin och människan* (Spånga 1998) s. 11.

Fil. mag. Ulf Nyrén, f. 1952, disputerade i år på avhandlingen *Rätt till jakt: en studie av den svenska jakträtten ca 1600–1789* vid Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet. Bland hans tidigare studier kan nämnas "Riksjägmästarämbetet – militär institution i civil förklädning", i Maria Sjöberg (red.), *Sammanflätat: civilt och militärt i det tidigmoderna Sverige* (2009).

E-post: Ulf.Nyren@diagonal.se

tidigare rivit flera av hans får.⁴ Århundraden av organiserade utrotningskampanjer och uppmuntrad förföljelse hade efterträtts av en rovdjurspolitik där bevarande, och senare utbredning, blivit nyckelord. Jägare, som tidigare fått beröm och ära för sin nit, förvandlades till brottslingar.⁵

Den närmast utrotade vargstammen återetablerade sig och uppgår i dag till ca 230–310 djur.⁶ I kölvattnet uppstod den väl kända och polariserade debatt som pekar på frågans brännpunkter: att döma efter enkäter kan den uppfattas skära mellan glesbygd och storstad likväl som mellan beslutsfattare och de som upplever sig maktlösa – men också mellan kön, åldrar, livsstilar, intressen och samhällsklasser.⁷ Vargens fortsatta status har blivit en av våra stora samtidsfrågor.

Den givna frågan är hur den svenska vargen kunde förvandlas från ett uppenbarligen hatat och fruktat odjur till respekterad och skyddsvärd varelse under statligt skydd? Men också vad det fanns av tidigare historiska erfarenheter i begreppet varg som ändå gör så många av nutidens människor oroliga och misstänksamma? Få av dagens invånare kan ha egna erfarenheter av någon vargplåga, varför uppfattningarna måste bygga på tidigare generationers upplevelser?⁸ På motsatt sätt kan frågan ställas varför så många storstadsmännikor tycks måna om arten, trots att de rimligen aldrig kommer att få se en levande varg annat än i djurparker eller i media? Eller är det kanske just därför de framstår som bejakare, att de saknar kunskaper om den historiska vargen?

Forskningsläge

På det mer övergripande planet kan konstateras att den svenska jaktens långa och rika historia är ett bristfälligt behandlat fält inom den

4. Hovrätten i Västra Sverige, 12/5 2005, dnr B 2961-04. Henrik Ekman, *Vargen: den jagade jägaren* (Stockholm 2010) s. 275–279, för detaljer kring Engdahls vargjakt.

5. Sikku & Torp (2004) s. 47, om ära och berömmelse.

6. <<http://www.jagareforbundet.se/svenskjakt/Nyheter/Nyheter/2011/12/Svenskvargstam-vaxer-snabbast-i-varlden-1.18793>> (28/2 2012). Antalet vargar i Sverige uppskattas av en vargforskare till ca 310 individer. <<http://www.wwf.se/vrt-arbete/arter/1125878-varg>> (28/2 2012). WWF beräknar antalet till ca 230.

7. Håkan Eles, "Ithälrefwen af en glubisk ulf", *RIG Kulturhistorisk tidskrift*, 2008:2. Eles gör en likartad iakttagelse och att frågan kan ses som en motsättning stad–glesbygd, mellan teori och praktik, mellan överhet och undersäte. Om polariseringen, se Maria Solevid & Linda Berg, "Gärna varg men inte på min bakgård", i Sören Holmberg & Lennart Weibulls (red.) *Nordiskt ljus: SOM-rapport nr 50* (Göteborg 2010) s. 178.

8. Det värdeaddade ordet "vargplåga" används då det var så förekomsten av varg uppfattades i tidigare skeden.

inhemska historievetenskapen.⁹ Men det är långt ifrån något ökenartat landskap, vilket inte minst bekräftas genom den uppsjö av populärvetenskaplig litteratur som publicerats genom åren. Mycket är dock av äldre datum, fokuserar inte sällan på artmonografier och utövningens praktiska sida, och vars oöverskådlighet framgår av publicerade bibliografier.¹⁰ I den specifika rovdjursfrågan – läs vargen – finns en given tyngd på frågans vilteologiska aspekter.¹¹ En del av denna naturvetenskapligt orienterade forskning har skett inom ramen för statliga utredningar.¹²

Göteborgshistorikern Lennart K. Persson utgör ett undantag. Hans detaljerade undersökningar av vargplågan under 1800-talet i Madesjö socken, Kalmar län, tydliggör hur lokalsamhället agerade. Han visar vilka gemensamma ansträngningar och stora resurser som lades ned för att bekämpa vargen, ett arbete som kröntes med framgång 1867 då socknen var vargfri.¹³ Perssons arbete visar att förföljelsen av varg kan uppfattas ha haft större påverkan på allmogens livssituation i flydda tider än vad som vanligen uppmärksammats i forskningen.

Henrik Ekman berör med sin August-nominerade monografi *Vargen: den jagade jägaren* från 2010 även frågans sociologiska anknytningar när han diskuterar konfliktens ursprung och orsaker. Han konstaterar att vargforskare – och rovdjursadministrerande tjänstemän – i flera länder fått lära sig att frågan handlar om sociologi minst lika mycket som biologi.¹⁴ Frågan om vargens vara eller inte vara är ingen isolerad svensk

9. Pehr von Seth, *Svensk jakträtt* (Stockholm 1940) s. 27; Birger Arvidson, *Den nordsvenska allmojejakten: allmojejägaren, fångsten och försörjningen 1920–1940* (Stockholm 1983) s. 7, 11; Carl-Herman Tillhagen, *Allmojejakt* (Stockholm 1987) s. 9; Therese Nordlund Edvinsson, *Broderskap i näringslivet: en studie om homosocialitet i Kung Orres Jaktklubb 1890–1960* (Lund 2010) s. 16.

10. R. R. Müntzing, *Svensk Jaktlitteratur I–II* (Linköping 1928 & Norrköping 1935); Tor Schreiber von Schreeb, *Svenska jaktens litteratur intill år 1900* (Uppsala 1920, med tillägg Stockholm 1958); Richard Kjellberg, *Den svenska jakten i litteraturen: en kommenterad bibliografi intill år 1960* (Stockholm 1991).

11. Örjan Kardell, "Om rödluvan och vargen i den svenska vargdebatten", *RIG Kulturhistorisk tidskrift* 2008:1, s. 2.

12. Se bl.a. SOU 1999:146, *Rovdjursutredningen: slutbetänkande om en sammanhållen rovdjurspolitik*; SOU 2007:89, *Rovdjuren och deras förvaltning*; SOU 2011:37, *Rovdjurens bevarandestatus* (delbetänkande 20/4 2011). Se även Anna Dahlström & Örjan Kardell, "Wolves in the early nineteenth century county of Jönköping, Sweden", *Environment and history*, kommande.

13. Lennart K. Persson, "Kamp och försvar mot rovdjur: en studie av vargplågan i Madesjö socken ca 1800–1880", i [Madesjö] Hemygdskretsens förening (utg.) *Hemygdskronika* 2006 (Madesjö 2006) s. 40; Lennart K. Persson, "Kampen mot rovdjuren: en undersökning av Kalmar läns jaktkassa 1847/48–1864/65", i [Madesjö] Hemygdskretsens förening (red.) *Hemygdskronika* 2004 (Madesjö 2004).

14. Ekman (2010) s. 304.

företeelse, även i övriga Europa men framförallt i USA har vargens vara eller inte vara vållat konflikt och debatt.¹⁵ Fenomenet förefaller beröra djupare bottnar än att enbart handla om skydd av en djurart som globalt sett inte kan uppfattas som akut hotad.¹⁶

Sammantaget ses en slagsida i forskningen kring vargens återkomst för andra discipliner än den historievetenskapliga. Det kan uppfattas som en brist. Med ett historiskt perspektiv kan frågan ges en kompletterande belysning och sättas in i ett längre socialt och samhällsstrukturellt sammanhang. Resultatet skulle knappast kunna förstås som ett slagträ i debatten eller förändra diskussionsklimatet, men åtminstone ge tillfredsställelsen att fastställa vargens status i tidigare skeden: var den farlig och skadlig eller var den harmlös?

Perspektiv, metod, syfte

Det perspektiv som anläggs i denna artikel är att frågan exponerar det klassiska motsatsförhållandet mellan styrande och styrda. Konflikten är emellertid mer komplex än enkom en sådan svävande och tämligen generell iakttagelse. Naturen kan i högre grad än någonsin under den mänskliga historien uppfattas som ett resurs- och produktionslandskap. Även vilda djur har förvandlats från ursprunglig natur- till reglerad kulturprodukt.¹⁷ Samtidigt ökar intresset för naturvård och naturarv i takt med att civilisationen breder ut sig – om än totalt sett med ganska begränsade investeringar.¹⁸ Men medan i stort sett alla andra svenska naturvårdande bevarandeinsatser under årens lopp förefaller ha skett utan större konflikter vållar vargprojektet strid och söndring. Orsakerna måste sökas i att den explicita frågan exponerar värderingar som etablerats i tidigare skeden. Vargen representerar det skrämmande och det främmande, det hotfulla och numera det konspiratoriska i det att artens återuppståndelse sanktionerats av en misstrodd överhet.

För att få grepp om vargens förmenade farlighet undersöks först vargens förekomst och påverkan i äldre tider ur ett statistiskt perspektiv.

15. *Ibid.*, s. 224–235. Även den svenska vargdebatten har belysts i specifik internationell fackpress, se Cornelia Hutt, "Controversy continues over Sweden's wolf hunt", *International wolf magazine*, 20:2 (2010).

16. Ekman (2010) s. 224. Globalt uppskattas bestånden av varg, *canis lupus*, till mellan 150 000 till 200 000 individer.

17. Pehr von Seth, *Svensk jakträtt* (Stockholm 1940) s. 19.

18. Sveriges 29 nationalparker täcker endast ca 1,5 procent av rikets yta – den överväldigande delen av dessa återfinns i Lappland. Fyra större älvar är oreglerade.

Men bilden är mer komplex än vad enbart siffror kan gestalta. Andra djurarter förefaller aldrig ha blivit lika avskydda som vargen. I åtskilliga sammanhang exemplifieras just begreppet noaord med artens metamorfoser från ulv till varg och så småningom, när varg blev alltför vedertaget, till gråben eller tasse. Det pekar på att arten omhulldats med en särskild respekt i vardagen; att bara nämna den vid dess korrekta namn kunde vara olycksbringande.¹⁹ Saken är givetvis vittomfattande, utrymmeskrävande och inte helt okänd varför jag nöjer mig med ett antal nedslag för att peka på några faktorer som jag uppfattar som väsentliga.

Slutligen diskuteras den överordnade aspekt vilken framskymtar i rubrik och artikelns inledning. Under 1960-talet bröts den samsyn i frågan som gällt under århundraden mellan överhet och allmoge. Saken tydliggör en annan problematik och berör ytterst avståndet mellan dagens myndigheter och en minskande glesbygdsbefolkning. Ett, som det kan uppfattas, ringa spörsmål blir katalysator för något mer vittomfattande; en diskussion som öppnar för ytterligare forskningsinsatser. Syftet med undersökningen och åtföljande diskussion blir därmed att via vargfrågan skönja mer genomgripande samhällsförändringar.

I texten tar jag mig friheten att röra mig tämligen fritt genom tidsåldrarna och det skall påpekas att jag endast nagelfar en liten del av företeelserna. En del av materialet återfinns i min avhandling om jakträtten i Sverige under tidigmodern tid.²⁰

En bakgrund

All jakt och djurfångst efter matnyttigt vilt var formellt förbjuden för de ofrälse stånden efter 1664 års jaktstadga. Endast älgjakten i norr samt jakt efter sjöfågel tilläts.²¹ Men rovdjur – arter som björn, varg, järv, lodjur, säl med flera – hade alltid varit fria att jaga för envar. Rovdjursjakten var inte enbart en rättighet utan också en lagstadgad plikt för i stort sett alla invånare sedan landskapslagarnas tid. Allmogen kallades regelbundet till skallgång och i exempelvis Södermanland skulle varje fjärding av ett härad bygga och underhålla fångstanordningar för varg i

19. Se Tillhagen (1987) s. 129–140, om allmogens metoder för att skydda sig och sin boskap mot varg och andra rovdjur.

20. Ulf Nyrén, *Rätt till jakt: en studie av den svenska jakträtten ca 1600–1789* (Göteborg 2012).

21. *Kongl. May:st Ordning och Stadga om Jachter/Diurefång och Fogelskiutande, Giord och förbättrat på Rijkzdagen som hölls i Stockholm Åhr 1664, Tryckt i Stockholm af Ignatio Meurer, Kongl. Booktr. Åhr 1664* (Stockholm 1664) (1664 års jaktstadga).

form av varggårdar och varggropar.²² I den yngre västgötalagen kan saken uppfattas som att rovdjursförföljelsen sprang ur böndernas egna behov, då bötesbeloppen för försummelse inte tillföll andra än dem själva; någon kungamakt som skulle ha tertialer syns inte.²³ Så småningom tog myndigheterna och framförallt jägeristatens tjänstemän över ledningen medan bönderna inkallades och fick agera drevfolk. Men initiativ togs även från lokalsamhällets sida.²⁴ Jägeristaten, mer formellt organiserad i Riksjägmästarämbetet från år 1634, hade till uppgift, förutom att bevaka kronans skogar och bärande träd, att se till så jaktförbuden upprätthölls.²⁵ I instruktionerna gavs tydliga direktiv att rovdjursjakten var minst lika prioriterad.²⁶ 1664 års jaktstadga gav entydiga besked om inriktningen:

Till att slå och utrota björn och varg såsom de skadligaste vilddjur här i riket som alltid mer och mer tillväxer, har vi särdeles pålagt och befallt vår riksjägmästare med sina underhavande [...] och så laga att sådana skadedjur fördrivas igenom det folk som därom har kunskap och erfarenhet. [...] Alla de som bo i landet och har ko och so så ock egen disk och duk, de vare sig frälsemän, skattebönder, landbor och främlingar (inga mer än präster, klockare eller enstaka kvinnor undantagna) skall underhålla nät fyra famnar och skallbud var och en utan åtskillnad.²⁷ Så och varggårdar efter öre och örtugetal och vara tillstädes när påbudet bliver.²⁸

Kampanjen mot rovdjur var så viktig att statsmakten inte fann det tillrädligt att avvärja bönderna.²⁹ Att allmogon kunde bära vapen och att

22. Åke Holmbäck & Elias Wessén, *Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar*, (Stockholm 1979) femte serien, Vgy s. 357, tredje serien, Sml, s. 130.

23. *Ibid.*, femte serien, Vgy, s. 357. Bötesbelopp från landskapslagar och senare uppdelades inte sällan i tredjedelar (tertialer). Vanligen var det häradet [häradshövdingen], kungen och målsäganden som delade böterna. För jakt- och skogsbrott tog jägeristaten en tredjedel av böterna. Även andra uppdelningar förekom.

24. Persson (2006) s. 16–19 om lokala regler i Madesjö. Där agerade såväl en hemmansägare som en lackfabrikant skallmästare under 1840-talet.

25. För riksjägmästarämbetet, se Ulf Nyrén, "Riksjägmästarämbetet – militär institution i civil förklädnad", i Maria Sjöbergs (red.) *Sammanflätat: civilt och militärt i det tidigmoderna Sverige* (Uppsala 2009) s. 101–115.

26. Magnus Henrik Brummer, *Kort utdrag af alla Kongl. Förordningar, Resolutioner och Bref, rörande Skogarnes vård och nyttjande i Riket samt Jagt och Diurfång* (Stockholm 1787) s. 9–20.

27. Den allittererande förbindelsen *disk och duk* ger uttryck för det gemensamma bordet i ett hushåll; har även använts som beteckning på den besuttna bondens hushåll. Se SAOB 1916, spalt D1535.

28. 1664 års jaktstadga, § XV. Jag har moderniserat språket. Parentesen finns i originaltrycket.

29. Brummer (1787) s. 68, 72.

jakt efter rovdjur kunde ske även på andras marker försvårade kampen mot tjuvskyttnar men förefaller ha varit det pris som fick betalas för att rovdjuren skulle utrotas. Under 1700-talet intensifierades kampen ytterligare genom så kallad ludring. Förgiftade kadaver lades ut på bestämda platser.³⁰ Giftanvändningen blir till en delförklaring bakom vargens reträtt och så sent som under 1930-talet tilläts gift i renbeteslandet.³¹ Sammantaget växer en bild fram av en månghundraårig nationell och gemensam ansträngning i syfte att utdöda vargen och där närmast alla medel var tillåtna.

En mer översiktlig bild av de historiska vargpopulationerna i riket bygger fram till 1800-talet i allmänhet på uppskattningar. Dessa ger uttryck för kraftiga populationsfluktuationer. Att vargen var ett problem under 1200- och 1300-talen ger landskapslagarna besked om. Under 1500-talet anses den som talrik för att minska under 1600-talet. Carl von Linné uppger den som sällsynt under 1700-talets början. Stammen ökade emellertid och beståndet anses ha nått sin klimax under 1800-talets första decennier. Från åren runt 1850 skedde en fortlöpande minskning och under 1900-talet blev arten allt mera sällsynt för att alltså i stort sett utrotas under 1960-talets slutskede.³²

Jaktstatistik före 1800-talet

Lars-Olof Larsson konstaterar att den jakt- och vilthistoriska litteraturen innehåller många överväganden men få hårddata om viltstammarna före 1800-talet. Via de räkenskaper som förts av fogdarna vid småländska Kronobergs slott åren 1549–1563 rekonstruerar han dock en statistik över skjutna klövvilt i området.³³ Värre beställt är det med att beräkna rovdjurspopulationerna. Sammanställningar av päls- och skinnexport

30. "Luderplatser" var i allmänhet iordningsställda jaktplatser där slaktrester och självdöda djur placerades och snart upptäcktes av de vargar vilka uppehöll sig i området. När vargarna ätit av kadavren under någon tid spändes ofta under nattetid vargnät och lapptyg upp kring luderplatsen, varvid man i gryningen under skallgång kunde driva djuren mot jägare i förhåll. Senare förekom också att man lade ut gift i djurkropparna eller slaktavfallet. År 1752 lanserade baron von Liewen förgiftade "luderkorvar". Se Benkt Lidzén, *På spåret: en jakthistorisk översikt* (Göteborg 1998) s. 219. Se även Albert Nilsson, "Vargskall", *Fataburen* 1940, s. 107–132.

31. Sikku & Torp (2004) s. 86.

32. Persson & Sand (1998) s. 9–11.

33. Lars-Olof Larsson, "Jakt på högvilt vid kungsgården Kronoberg under 1500-talet: kring en unik jaktstatistik, jakträtt och frågan om viltstammens förändring i äldre tid", i *Kronobergsboken 1982: årsbok för Hylltén-Cavalliusföreningen utgiven av Kronobergs läns hembygdsförbund i samarbete med Smålands museum: jakt och fångst i Småland* (Väckjö 1982).

liksom skatteuppbörd från 1500-talet och senare bekräftar förekomsten, men också att den var i avklingande från 1500-talets mitt och senare.³⁴ Så sent som under 1680-talet fanns en kvardröjande pälsgård i Småland.³⁵ Problematiken att beräkna levande populationer via skatt- och exportstatistik är stor. Alla skinnvaror skeppades inte till främmande länder och alla vargskinn blev inte till skatt.

För varg och björn finns det dock efter 1647 års jaktstadga en unik möjlighet att se bestånden och dess förändringar. Förordningen föreskrev utbetalning av premier till dem som kunde visa upp skinn efter björn och varg vid häradsrätten. Häradsnämnden inspekterade skinnet och skar av öronen, så att skytten inte kunde återkomma.³⁶ Det skulle kunna förutsättas att jägarna verkligen anmälde skjutna rovdjur för att få del av denna premie.³⁷ Traditionen att uppmuntra rovdjursjakt var samtidigt av betydligt äldre datum än så, redan Södermannalagen stadgade skottpengar på varg och björn.³⁸ Nu kan det uppfattas som ett tröttest arbete att genomströva domstolsprotokoll på jakt efter anteckningar om skottpengar. Men Kommissionen för utarbetande av en ny jaktordning, vilken verkade under åren 1749–1755, erbjuder en tidigare troligen inte utnyttjad genväg.³⁹ En av kommissionens utgångspunkter var att accentuera rovdjursbekämpning. I det syftet begärde ledamöterna in uppgifter från landshövdingarna om hur mycket som utbetalats i skottpengar de senaste 20 åren. Vissa av landshövdingarna och deras kanslier var ytterst ambitiösa i sitt arbete, kommenterade förslagen och redovisade uppgifter långt utöver de begärda. Andra lät saken bero.⁴⁰

34. Eli F. Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. D. 1, Före frihetstiden, Bok 1, Medeltidshushållningens organisering 1520–1600* (Stockholm 1935) bilaga II, s. 20; Tillhagen (1987) s. 110–113; *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* 15 (Malmö 1970) sp. 536–553.

35. Landshövdingen i Jönköpings län, Skrivelser till Kungl. Maj:t 1640–1840, Förteckning okt 1962, Byrå I, Nr 906. 31/8 1659, 29/8 1681, 29/9 1681, Riksarkivet, Stockholm (RA).

36. *Kongl. May:st til Sverige Ordning och Stadga huru alle Rijkzens Inbyggjare sigh förhålla skole medh Jachter/Diurefång och Fugleskiutande. Giord på Rijkzdagen i Stockholm Åhr 1647. Tryckt i Stockholm hoos Henrich Reyser* (Stockholm 1647). § XVIII reglerade premierna. En vuxen björn belönades med fyra daler, en björnunge en, en vuxen varg två och en vargunge en.

37. Einar Lönnberg, *Björnen i Sverige 1856–1928* (Uppsala 1929) s. 13.

38. Holmbäck & Wessén (1979) tredje serien, Sml., s. 130.

39. ÅK 735, vol. 1–5, Kommissionen för utarbetande av en ny jaktordning (RA).

40. Skålen var skiftande. Från Kymmenegårds län hävdades att man förlorat sina tidigare domböcker vid Villmanstrands övergång till Ryssland, från Vänersborg meddelades att uppgifter om sakören följt med till Kungl. Kommerskollegium och landshövdingen i Halland beklagade sig över att han fått bristande uppgifter från häradsövdingarna. Två landshöv-

De länsvisa sammanställningarna ger uttryck för rovdjursförföljelsens skiftande natur över riket. Flera norrländska län saknar uppgifter om utbetalningar. I en kommentar från landshövdingen i Västerbottens län meddelades att inga skottpengar hade utbetalts i länet eftersom allmogen i stället sökt utdöda rovdjuren på egen hand. De fick inga skottpengar från häradskistan men var i gengäld befriade från skallgång.⁴¹ Saken har sitt troliga ursprung i att det även efter 1664 års jaktförbud var tillåtet för allmogen i Norrland och Finland men också i Dalarna, Värmland och Dalsland att jaga älg. Det medförde sannolikt ett mer liberalt synsätt på jakt i dessa vid tiden dessutom ganska glest befolkade regioner. Den historiska avsaknaden av en jägeristat i Västerbotten framgår också av brev från landshövdingen 1714.⁴²

De samlade utbetalningarna uppgick till 11 074 daler och visar på en intensiv förföljelse i hela riket, framförallt i vissa Svealandslän men också i Nyland & Tavastehus län. Ett problem är att ur redovisningarna urskilja varg. Även björn inräknades, från 1730-talet även räv och efter 1741 ett antal rovfåglar.⁴³ Men landshövdingen i Kalmar län var emellertid mer ambitiös än andra. Här sammanställdes uppgifter från länets enskilda hänader vilka också åtskilde de arter vilka berättigade till skottpengar. Det gör det möjligt att rekonstruera förföljelsen specifikt för varg.

I Södra Möre, på en yta om 1 757 km², dödades årligen i genomsnitt drygt 14 vargar och vargungar. Men i landshövdingens kommentar påpekades att det i Södra Möre inte utgått några bidrag från häradskistan utan att allmogen gjort ett sammanskott. Enligt landshövdingen hade 3 153 daler införskaftats där varje vuxen varg belönades med 6 daler och varje unge med 2 daler. En god portion av de insamlade medlen verkar dock ha hamnat hos jägeristatens tjänstemän. Under åren 1746–1749 hade de köpt gift för 379 daler. Även jägmästaren hade belönats för sina insatser med 510 daler. I en anteckning funderades det emellertid över hur många rovdjur som verkligen blivit utrotade genom ludring. Den enda underrättelsen

dingar har inte angivit vilka år som undersökts och kommissionen verkar inte ha frågat vidare i saken.

41. ÄK 735, vol. 5, brev 13/5 1750, nr 35 (RA).

42. Samlingen Jakt och skogsväsen, vol 4 (RA).

43. Anders Anton von Stiernman, *Sveriges Rikes lag, Gillad och antagen på Riksdagen år 1734*, faksimilutgåva (Stockholm 1981) BB Cap 23; Brummer (1787) s. 129–131.

TABELL 1. Antal dödade vargar och vargungar, Södra Møre härad, Kalmar län 1730–1748.

	Vargar	Vargungar		Vargar	Vargungar
1730	11	37	1740	4	7
1731	0	11	1741	4	4
1732	16	30	1742	1	0
1733	13	5	1743	4	8
1734	2	21	1744	5	19
1735	3	9	1745	4	4
1736	1	28	1746	3	4
1737	11	20	1747	13	12
1738	6	9	1748	15	13
1739	9	4	<i>Summa</i>	125	245

Källa: RA, ÄK 735, vol 5.

var att jägmästaren i december 1746 uppgivit, vilket häradsrätten verifierade, att tre vargungar och 23 rävar blivit "förgjorda".⁴⁴

Situationen i Södra Møre förefaller exceptionell och kontrasterar mot situationen i länets norra delar. I Norra Møre utbetalades under samma tid endast åtta daler för åtta vargungar. I Tjust, Stranda och Handbördas härader utbetalades inget. Aspelanda, Sevede och Tunaläns härader re-
 dovisade däremot 187 dödade vargar och vargungar samt drygt 350 rävar och rävungar. I det förstnämnda häradet förekom också ett stort antal rovfåglar – örn, berguv, hökar, falkar och ugglor jämte deras ungar.

Rimligt att döma måste de högre ersättningarna i Södra Møre utgjort ett incitament vilket resulterade i betydligt mer effektiv förföljelse än genom exempelvis organiserad skullgång eller byggande av varggårdar. Men att Smålands vargar var koncentrerade till Södra Møre förefaller samtidigt som orimligt; som få andra djur rör sig vargar över stora områden.⁴⁵ Men hade även de andra häraderna gjort sammanskott borde landshövdingen ha uppgivit detta. Slutsatsen blir att inbyggarna i Kal-

44. ÄK 735, vol. 5 (RA).

45. Ekman (2010) s. 30. Ett vargrevir i Skandinavien beräknas i genomsnitt till 900–1 200 km².

mars mer nordliga härader antingen stod ut med vargarna, vilket förefaller mindre troligt, eller att de löste saken utanför myndigheternas omedelbara uppsikt.

Uppgifterna från enskilda Smålandshärader visar att ersättningar för varg utgjorde ungefär 60 procent av de totala beloppen. Om situationen från dessa härader någorlunda motsvarar situationen i det övriga riket, och om två av tre dödade vargar var ungar i likhet med Kalmar-landshövdingens underlag skulle landshövdingarnas redovisningar kunna extrapoleras till att minst ca 4 400 vargar dödades under de 20 åren. Till antalet skall också läggas de vargar som dödades i de län vilka inte ingick i redovisningen. Vargar dödade under skallgång berättigade inte till skottpengar och är heller inte med i statistiken. Vissa områden hade, likt Södra Möre, taxerat hemmanen för att skapa resurser för en intensifierad bekämpning. Så var fallet i Östergötland, där landshövdingen Gustaf Lagerfeldt i ett brev förklarade de låga summorna vid häradsrätterna med att invånarna själva under två år, 1729 och 1730, betalt 4 öre smt per hemman. 1 331 daler smt hade influtit och medlen hade använts för att betala för dödandet av tre björnar, två björningar, 113 vargar och 122 vargungar. De utbetalade beloppen var dessutom högre än vad lagen föreskrev.⁴⁶ Att så många vargungar dödades har sin förklaring i en jaktmetod som troligen var betydligt mer effektiv än skallgång. Under föryngringssäsongen sökte bönderna upp lyorna och dödade ungarna.⁴⁷ Emigranter tog med sig tekniken till Nordamerika där den kallades "the Swedish system".⁴⁸

Andra nedslag, som Vedbo härad i Dalsland, uppvisar en avsaknad av skottpengar för varg fram till 1687; då först anmäldes en varg och en björn som dödade vid häradsrätten.⁴⁹ Inte heller i värmländska Fryksdals härad verkar vargar ha utgjort något större bekymmer förrän under 1700-talet. Vid 19 tillfällen under perioden 1729–1740 utbetalades skottpengar för 34 björnar, 31 vargar och 103 rävar.⁵⁰ Vad som kan anas ur nedslagen är en relativt begränsad rovdjurstam fram till 1720-talet i rikets södra delar.

46. ÄK 735, vol. 5, brev den 16 april 1650 (RA).

47. Persson (2006) s. 18, 40; Persson (2004) s. 45.

48. Einar Lönnberg, *Bidrag till vargens historia i Sverige* (Stockholm 1934) s. 2.

49. Vedbo härads domböcker, 1616–1693, upptecknat av Anders Edestam, <<http://www.abc.se/m225/litteratur/kallmat/Vedbodombok.html>> (5/3 2006).

50. Gunnar Almqvist, *Sammandrag av Fryksdals härads domböcker 1726–1740* (Östra Emtervik 1998). Antalet fällda björnar i ett härad kan jämföras med att Naturvårdsverket 2010/11 gav tillstånd för jakt på två björnar och sex vargar i hela Värmlands län.

Nedgången kan antas ha sitt samband med att herbivorerna förefaller ha varit på tillbakagång redan under 1600-talet och att det helt enkelt inte fanns så mycket föda i skogarna att det var tillräckligt för att bära större rovdjurspopulationer.

Samtidigt fanns det en långvarig tradition av extensivt skogsbete. Skogsforskaren Lars Kardell pekar på att betande getter förorsakade uppmärksamhet under 1700-talet och att kor och får under 6 000 år betade gräs, örter och ris i skogarna.⁵¹ Idéhistorikern Örjan Kardell menar också att skogsbetet begränsade klövviltstammarna i högre grad än jakt. Han noterar, som en konsekvens, att dagens vargar lever i ett jämförelsevis viltmässigt överflöd.⁵²

En traditionell uppfattning är att allmogen, med ny jakträtt efter 1789 och bättre vapen, sköt sönder de resterande klövviltstammarna.⁵³ Roddjuren skulle för sin överlevnad tvingats att ge sig på tamdjur. Men varför hade inte vargstammen expanderat redan i tidigare skeden då husdjur också betat i skogarna?⁵⁴ Larssons misstanke om klövviltets nedgång redan före 1789 var beroende på att djurens ursprungliga ekologiska bas och levnadsutrymme hade minskat genom nyodling, svedjning, kolning och skogsbete samt hemmansklyvning och ett uppsving i torpbebyggelsen.⁵⁵ Förhållandet skulle kunna överföras även för vargens vidkommande: en alltmer ökande utspridd bebyggelse och i konsekvens än fler skogsbetande djur innebar över tid allt fler potentiella bytesdjur – och expansion för arten.

1800-talets vargplåga

Nästa tillförlitliga statistik över vargpopulationerna avser 1800-talet. Under 41 år, från 1827 till 1869, dödades 10 702 vargar i riket eller i ge-

51. Lars Kardell, *Svenskarna och skogen: från ved till linjeskepp*, D. 1 (Jönköping 2003) s. 133. 1647 års skogsordning angav vissa regler. Se även Åke Holmbäck & Elias Wessén, *Magnus Erikssons landslag i nussvensk tolkning* (Lund 1962) s. 124–125. Landslagen angav bestämmelser för böndernas vallgång.

52. Örjan Kardell, "Om rödluvan och vargen i den svenska vargdebatten", *RIG Kulturhistorisk tidskrift* 2008:1, s. 5, och a.a.

53. Tillhagen (1987) s. 21. Han menar den nyvunna jaktfriheten [för skattebönderna] utlöste en jaktepidemi.

54. Om skogsbete, se Carl-Johan Gadd, *Det svenska jordbrukets historia, band 3: den agrara revolutionen 1700–1870* (Stockholm 2000) s.173–175; Anna Dahlström, *Betesmarker, djurantal och betestryck 1620–1850: naturvårdsaspekter på historisk beteshävd i Syd- och Mellansverige* (Uppsala 2006).

55. Larsson (1982) s. 36.

nomsnitt 261 om året. Fluktuationerna är dock betydande, från rekordåret 1833 då 681 vargar fälldes till 1848, då endast 20 vargar inrapporterades.⁵⁶ Medan varg fram till 1840-talet förekom över hela landet skedde därefter en förskjutning mot norr. Under perioden 1900–1950 dödades, enligt Domänstyrelsens statistik, 1 070 vargar varav 735 i Norrbottens län.⁵⁷ Den bild av vargen som tillhörande de stora nordliga skogarna och fjälltrakterna etablerades. Orsakerna bakom nedgången är flera. Den organiserade förföljelsen, skottpengarnas lockelse, giftnvändning och den effektiva metoden att plundra lyor i kombination med minskande födotillgång utgör sannolika huvudförklaringar. Perssons lokala studier av Madesjö socken, som var en av 16 socknar i det under 1700-talet så vargtäta Södra Møre härad, visar på fem dödade vargar åren 1834–1867. Han är dock övertygad om att fler vargar än så dödades då djur som dödates i samband med skallgång inte angavs.⁵⁸ Vad vi ser ur statistiken är alltså alltid de lägsta talen.

Hur farlig var då vargen för människor? Folkminnen och uppgifter i den dåtida pressen ger besked om påstådda angrepp, men vid kontroller i dödböcker blir resultaten vanligen klenare.⁵⁹ Enskilda händelser verkar ha broderats ut, givits nya sammanhang och spritts till andra regioner. Men det finns exempel. Mest känd är "Gysingevargen", som vid byar i nedre Dalälven vid 31 tillfällen attackerade människor vintern 1820–1821. Den dödade nio barn och en 19-årig kvinna.⁶⁰ Den anses som ett specialfall då den troligen vuxit upp bland människor.⁶¹ Håkan Eles identifierar via kyrkböcker från Värmland och Dalsland ytterligare fall där varg dödat människor. Fyra barn dödades åren 1727, 1728, 1731 och 1763.⁶² Även om varje dödsfall givetvis var en tragedi i sig förefaller de få dödliga vargangreppen som marginella i en relativisering. Men hän-

56. *Bidrag till Sveriges officiella statistik, Skogsväsendet, Skogs-styrelsens underdåniga berättelse angående skogs- och jagtväsendet i Sverige intill år 1870* (Stockholm 1879) pag. XVI–XVII, bilaga V.

57. Persson & Sand (1998) s. 11.

58. Persson (2006) s. 40.

59. Ekman (2010) s. 200–203.

60. Eles (2008) s. 95; *ADonLine*, *Dödboken för By socken, Gästrikland*, noterar att den 31 januari 1821 hade Bengt, 11 år, dödates när han på förmiddagen gått ett ärende från hemmet. Den 18 mars 1821 ihjälrevs Anders, 6 ½ år, medan hans mor var i kyrkan. Hon fann kroppen fyra gårdsgårdar bort.

61. Ekman (2010) s. 201–203.

62. *Ibid.*, s. 200–203; Håkan Eles, "Vargen i kyrkböckerna", i dens. (red.) *Värmland förr och nu: årsbok för Värmlands Museum* 84 (Karlstad 1986).

delserna var exceptionella och resulterade i dramatiska berättelser och minnen vilket förstärkte bilden av vargens farlighet.

Mer påtaglig förefaller vargen som ett hot mot boskap. En sammanställd statistik över dödade husdjur åren 1856–1865 visar på 299 rovdjursdödade hästar, 2 258 nötkreatur, 44 752 får och getter samt 2 298 renar. Omräknat i pengar motsvarade de sammanlagda förlusterna för rovdjursangrepp i dåtidens penningvärde på drygt 345 000 kr.⁶³ Enbart varg kan dock inte belastas för samtliga angrepp, statistiken säger heller ingenting om situationen i tidigare skeden, men visar att rovdjur måste uppfattats som ett ödesdigert hot av djurhållande bönder. Efter 1900-talets inträde blev situationen något bättre. Folklivsforskaren Carl-Herman Tillhagen uppger att så sent som 1909 anmäldes sju nötkreatur och 3 934 får, getter och svin som rovdjursrivna.⁶⁴

Vargens rikliga förekomst fram till 1850-talet synes klar. Den angrep boskap och tamdjur och den dödade i undantagsfall människor. På ett plan fanns det säkerligen anledning för både allmoge och myndigheter att bekämpa den med tillgängliga medel. Men en jämförelse med nutiden visar att varg angrep tamdjur åren 1997–2005 vid 136 tillfällen. Det var ca 25 procent av alla registrerade rovdjursangrepp. När det gällde angrepp på hundar var vargen däremot den skyldige i ca 56 procent av sammanlagt 185 rovdjursangrepp under samma tid.⁶⁵ Relativiserat och sett till tidigare generationers erfarenheter är det hovsamma tal, om än återigen varje enskilt fall är en förlust och en tragedi i sig. Men angreppen lyfter likväl fram och bekräftar vargen som ett latent hot.

Förföljelsens praktik och omfattning

Folkminnesuppteckningar kan exemplifiera förföljelsens art. Klas Olofssons uppteckningar från Sjuhäradsbygdens tre nordliga häradar ger besked om dansande älvor, spelande näckar, hägrande lyktgubbar och osaliga myllingar.⁶⁶ Olofsson intervjuade en mängd sagesmän från 1870 och senare; deras utsagor ger besked om en metafysisk värld där

63. Skogs-styrelsen (1879) pag. XVI–XVII, bilaga VI. Siffrorna är i underkant då flera fögderier inte lämnat uppgifter vissa år.

64. Tillhagen (1987) s. 127.

65. SOU 2007:89, s. 468.

66. Klas Olofsson, *Folkliv och Folkminne i Ås, Vedens och Gäsene häradar i Västergötland*, D. I (Borås 1928); *Folkliv och Folkminne i Ås, Vedens och Gäsene häradar i Västergötland*, D. II (Borås 1931) s. 65, 84, 90.

naturens fördolda krafter måste uppfattas som ständigt närvarande hot mot en landsbygdslevande allmoge. Men lika fantastiska är uppfattningarna kring skogens mer reella djur, deras mentaliteter och stundom terian- och lykantropiska förmågor.⁶⁷

Men mitt i de mer fantasifulle inslagen syns en verklighet. Vargen får även här sin beskärda del då den beskrivs som "en fasans plåga".⁶⁸ En bonde, född 1827, ger i sin berättelse besked om hur han som 15-årig dräng upplevde situationen. Vargar hade rivit en kviga våren 1842 och snart kom budkavlen till gården: ett järnkors med handtag och en tavl. Vad som följde var ständigt misslyckade skallgångar under två månaders tid där vargen, trots att den ibland var omringad av skallaget, lyckades smita ut. Dramatiken utökades av att ytterligare tamboskap i trakten, under tiden som skallen pågick, blev angripna och rivna. Efter motgångarna bestämde sig skallaget att ställa om jakttyg och garn. Deltagarna lyckades därefter verkligen driva vargen mot nätet där den klubbades och stacks med spjut. Strax därefter dödades ytterligare en stor varg och snart fann uppbådet en lya med två vargungar. I harmen och hämnden stack några män ett snitt genom ena hasen på vargungarna och trädde upp dem på en stång, med vilken de bar omkring de sprattlande djuren. Andra sparkade och stack de döda vargkropparna. Efter att slutligen ha dödat vargungarna sändes tre män till närmsta by för att hämta femton kannor med brännvin. Varje "bonde och torpare i Vänga och Tämta socknar och deras söner och drängar" var samlade med "spjut och bössor och bockahorn och lurar".⁶⁹ Böndernas triumf i Vedens härad för 170 år sedan avslöjar ett oförsonligt hat mot varg men också den gemenskap som utvecklades emellan deltagarna, när de under så lång tid och vid så många tillfällen fick gå skallgång. Detta var visserligen allmogens plikt ända fram till 1864, men redogörelsen får mer karaktär av spänningsmoment och avbrott i en grå vardag. I sociologisk mening skulle man säkert kunna skönja likheter med sammanhållningen i dagens älgjaktslag. Gemensamma mål och mödosamt arbete utvecklade sociala relationer.

Kungamaktens och kronans krav visavi allmogen omfattade mängder av väl kända pålagor och inskränkningar. Ludvig Mårtenssons sakre-

67. *Teriantropi* – människa som förvandlas till djurform; *lykantropi* – vanföreställning om att man (mot sin vilja) kan bli förvandlad till varg.

68. Olofsson (1928) s. 276.

69. *Ibid.*, s. 284–286.

gister till allmogens besvär fram till 1720 ger en översiktlig bild över de frågor som plågade landsbygdsbefolkningen mest. Endast enstaka klagomål fram till 1720 rör perifert rovdjursbekämpning.⁷⁰ Mitt ibland alla undertryckande lagar och förordningar fanns det alltså *ett* regelkomplex där det verkar ha rätt enighet: allas invånares kombinerade rätt och skyldighet att utrota rovdjur. Bakom skymtar en ideologisk grund. Guds skapelseverk stadgade att människan var djurens övermakt och följaktligen kunde skatta bestånden efter eget tycke. Men medan elitkulturerna inlemmade storståtliga jakter på matnyttiga villebråd som delar av sin livsstil lämnades rovdjursjakten fri.⁷¹ I argumentationen gjordes en klar åtskillnad mellan goda och onda djur. De sistnämnda var det allas plikt att döda och utrota. I sin bevisföring sökte rättslärderna i tidens akademiska anda stöd från antika skribenter.⁷² Här hade bland andra den romerske poeten Grattius i sitt väldiga jaktpoem *Cynegetica*, vid tiden för kejsar Augustus, menat att kampen mot monstren i vildmarken hade karaktär av krig, ett *bellum ferinum*.⁷³ Rovdjurens förhatlighet även i det svenska riket framgår av att när Mattias Steuchius år 1681 disputerade i Uppsala så spekulerade han över den stora frågan om huruvida människan fick eller inte fick jaga före syndafallet? Han nådde slutsatsen att Adam och Eva åtminstone hade rätt att döda rovdjur i denna sin annars så fredliga och paradisiska miljö.⁷⁴

De rättslärdas esoteriska grubblerier och spekulationer följdes av konkreta bestämmelser som reglerade rovdjursbekämpningens praktik. Att även 100 par sparvfötter från 1741 kunde ge 20 öre i ersättning när de lämnades till häradsnämnden visar att den då redan månghundraåriga kampanjen i gemen riktade sig mot naturens onyttiga och skadliga arter.⁷⁵ Slutmålet måste uppfattas som ett rike fritt från predatorer och skadedjur.

Frågan om tidigare generationers natursyn uppstår. Historikern John

70. Ludvig Mårtensson, *Sakregister till Allmogens besvär till år 1720*, (Stockholm 1952).

71. Nyrén (2012) s. 16-19, 69-70; Brummer (1787) s. 38.

72. Abraham Burman, "Jagten: hjältarnas första lärospån" (orig. *De venatione, heroicae virtutis tirocinio*), *Östergötlands läns Jagtvårdsförenings årsskrift 1920* (Linköping 1920).

73. C. M. C. Green, "Terms of Venery: Ars Amatoria I", *Transactions of the American Philological Association* 126 (1996) s. 221-222.

74. Matthias Steuchius, "Filosofisk disputation om jagten", akademisk avhandling vid Uppsala universitet 17/9 1681, Gösta Bergman (övers.) publicerad i *Östergötlands läns Jagtvårdsförenings årsskrift 1918*, (Linköping 1919).

75. Brummer (1787) s. 129.

Toler pekar på att endast en uppfattning som såg naturen som resurs för estetisk och emotionell upplevelse kunde bindas till aristokratin. Denna konventionellt fixerade naturkänsla som byggde på kontinentala förebilder dominerade också naturbeskrivningarna i 1600-talets litteratur och bildkonst.⁷⁶ Idéhistorikern Karin Johannisson uppfattar bondens natursyn som mer jordnära. Naturen sågs som en manifestation av hot och oberäknelighet och denna hotfulla natur behärskades av dunkla krafter och magiska väsen. Hon ser landskapet som ett produktionslandskap där naturen utgjorde det motstånd som människan med hårt arbete måste besegra för att överleva.⁷⁷ I denna natur frodades vilddjur som kunde skada både boskap och människor, här fanns fåglar som åt upp de nysådda kornen i åkern. Det fanns inte enbart en legitimitet utan även en livsnödvändighet i att söka förfölja hotande skadedjur. Riksdagsprästernas försök att få haren förklarad som fritt villebråd, den åt ju säd, rovor och kål, misslyckades dock.⁷⁸ Statsmakt och adelsstånd anade andra motiv än utrotningssyfte bakom klerkernas propåer.

Kriget mot faunans onyttigheter skulle också komma att vara centralt i den svenska jaktlagstiftningen långt in på 1800-talet. Den första mer moderniserade jaktlagen från 1808 införde förbud mot att jaga älg, rådjur samt kron- och dovvilt under tio år utanför de kungliga djurgårdarna.⁷⁹ Ett mål bakom den tidiga jakt- och fiskelagstiftningen var att bevara och skapa förutsättningar för att öka mängden av nyttiga djur men också att fortsätta utrota skadedjur.⁸⁰

Från år 1869, trots en illa åtgången matnyttig fauna i Sverige, kan nya bevekelsegrunder ses. Då togs skottpengarna bort från räv, örn och hök. Efter 1893 fick heller inte björnjägaren skottpengar.⁸¹ 1912 anses björnen

76. John Toler, "P. J. Rösiös natursyn och dess betydelse för hans bondeideologi", i Bo Larssons (red.) *Bondens självbild och natursyn, skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 6* (Stockholm 1994) s. 70.

77. Karin Johannisson, "Det sköna i det vilda: en aspekt på naturen som mänsklig resurs", i Tore Frängsmyrs (red.) *Paradiset och vildmarken: studier kring synen på naturen och naturresurserna* (Stockholm 1984) s. 36-37.

78. *Prästeståndets riksdagsprotokoll på Riksgäldskontorets uppdrag utgivna 1668-1678*, D. III (Stockholm 1956) (hädanefter PRP) s. 2-28.; PRP D. VII, 1726-1731 (Stockholm 1975) s. 744-745.

79. *Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga Angående Jagt och Djurfång. Gifwen Stockholms Slott den 13 April 1808* (Stockholm 1808).

80. Inga Carlman, *Framtiden i förfädernas händer: om äganderätt och annan rätt till marken från landskapslagarna till modern tid ur ett miljörättsligt perspektiv* (Stockholm 2000) s. 75.

81. Hugo Samzelius, *Jägeristaten: anteckningar om svenska våldets skogs- och jaktväsen* (Stockholm 1915) s. 16.

fridlyst i Sverige men vad som förbjöds var björnjakt på annans mark eller att ringa in en björn i sitt ide och därefter sälja jakträtten, en så kallad björnring. Den fridlystes dock på kronans mark.⁸² 1927 tillkom ytterligare restriktioner.⁸³

Björnen hade förvandlats från den fruktade varelsen han synes ha varit i Östgötalagen, som stadgat att "alla skola jaga björn, ty han är övermakt" till att arten vid förra sekelskiftet gavs epitetet "den beskedlige fjällgubben" av jägeristatens krönikör, Hugo Samzelius.⁸⁴ Det skall ställas mot att björn har varit betydligt mera vådlig att möta än någonsin en varg. Mellan 1750 och 1962 uppges 27 fall där människor dödats och i 48 fall skadats efter björngrepp i Skandinavien. Under de senaste sju åren har två norrländska män avlidit efter björngrepp.⁸⁵ En förklaring till att björnen fick denna godmodiga status kan också ha sin grund i att den gjorde relativt liten ekonomisk skada på renar och tamboskap, något som överjägmästaren för Nedre Norrbotten också konstaterade i samband med fridlysningsdiskussionerna under 1930-talet.⁸⁶

Vargen hade en annan status. Bland ett otal negativa vittnesmål kan den tyske lantbruksekonomen Johannes Colerus skrifter anföras som exempel. Hans böcker utkom även i Sverige under det sena 1600-talet, och han pådyvlade vargen en rad ondskefulla egenskaper. När den var hungrig åt den jord eller begrävda lik, dess bitt var giftigt och djuret hade den magiska egenskapen att förstumma människor den såg på. Grävdes en vargtarm ned under en väg kunde ingen häst passera.⁸⁷

Trots flitigt sökande i källmaterial, litteratur och den relativt magra jaktforskningen har jag inte funnit ett enda egentligt fall där någon före 1900-talet framfört åsikter om att vargen inte skulle förföljas. Detta till skillnad mot exempelvis björn, ett av Fredrik I:s favoritbyten. I ett meddelande till hovjägaren Schönberg ber han denne att inte alldeles utrota arten.⁸⁸ Syftet var förstås att kungen månade om sina kapitala jaktbyten.

82. Lönnberg (1929) s. 13.

83. Einar Lönnberg, *Handlingar i björnfrågan 1935* (Uppsala & Stockholm 1935) s. 6.

84. Holmbäck & Wessén (1979) första serien Ögl, s. 221; Samzelius (1915) s. 16.

85. Finn Sandegren & Jon Swenson, *Björnen: viltet, ekologin och människan*, (Stockholm 1997) s. 44. Se även Rovdjurscentret De 5 Stora: <<http://www.de5stora.com/omrovdjuren/bjorn/farlig>> (11/5 2012) I januari 2012 skadades ännu en man svårt vid ett björngrepp i Hälsingland.

86. Lönnberg (1935) s. 37, 41.

87. Johannes Coler, M. Joh. Colerus (Coleri) *Oeconomia thet är [...] D. 1-2*, Isaacus Erici (övers.) (Stockholm 1694) s. 15-16. Se Ekman 2010, s 151-158 för en översikt om synen på varg.

88. Brusewitz (1971) s. 157.

För vargen dubblades skottpengarna 1893 och de utbetalades ända fram till fridlysningen. Att vargen skulle förföljas står klart. Men var den verkligen så hatad, så farlig och så skadlig att arten motiverade de väldiga mänskliga resurser som frigjordes för att driva arten mot utrotning? Bertil Boëthius, som i sin forskning uppmärksammat förhållandena i de svenska skogarna, pekar på att enbart i Örebro län användes under första hälften av 1800-talet över 34 000 dagsverken för att nedlägga 219 vargar.⁸⁹ Liknande beskrivningar finns för andra skallgångsjakter. Trots de massiva insatserna förefaller inte effektiviteten vid skallgång ha varit alltför hög. Även arbetet med att gräva varggropar var betungande.⁹⁰ Ofta stensattes de djupa groparna vilket flera bevarade fångstplatser än i dag skvallrar om.⁹¹ Arbetsinsatsen förefaller enorm jämfört med utfallet och det måste frågas om inte andra bevekelsegrunder än rent ekonomiska låg bakom sådana verksamheter. Etnologen Albert Nilsson noterar den stränghet och den ordning som krävdes vid dessa folkuppåd och frågar sig om inte företeelsen också haft en uppfostrande betydelse för allmogen.⁹²

Inte mycket verkar vara känt om skallagens organisation och mer detaljerade praktik förrän under 1700-talet.⁹³ Vad som dessförinnan kan ses, förutom lagtexterna, är enskilda uppgifter om böter för brott mot skallförordningarna. Vid häradsrätten i exempelvis Mark i Västergötland behandlades rättsfall först 1695 avseende sådana förseelser. 1663 hade allmogen förmanats att ha sina vargnät färdiga och att bygga varggårdar i enlighet med jaktstadgans bestämmelser.⁹⁴ Uppgifterna kan inte tolkas som något annat än att rovdjursbekämpningen inte varit alltför intensiv i detta skede.

Nu har skallgång ovedersägliga likheter med militära operationer. Lyckade sådana krävde spaningsinsatser, förberedelser och en strikt ord-

89. Bertil Boëthius, *Skogen och bygden* (Stockholm 1939) s. 101.

90. Lars J. Larsson, "Varg och vargfångst i Småland", i *Kronobergsboken 1982* (Växjö 1982) s. 48.

91. Exemplifierande är den välbevarade och kallmurade varggropen i Bystad, söder om Ulricehamn. Den mäter fem meter i diameter och är ca 3,5 meter djup. Inte sällan anlades groparna i sammanhängande radsystem med 30–50 meters avstånd.

92. Nilsson (1940) s. 132.

93. Se "Andreas Schönbergs och kung Fredriks jakter", i Richard Bergströms (red./utg.) *Ur Tidskrift för jägare och naturforskare, "Jägarförbundets gamla tidskrift", 1832–1834* (särtryck) (Stockholm 1894).

94. Göta hovrätts arkiv (GH), renoverade domböcker, serie EVII AAAB:30, 29/II 1663, Landsarkivet i Vadstena (VLA).

ning där laget avancerade samordnat och disciplinerat genom terrängen för att driva vargen mot jägare i förhåll. Det förefaller som om allmogen i hög grad inställde sig till skallen men också som att uppbåden inte alltid följde skallfogdarnas uppmaningar. Överheten var heller inte alltid nöjd över skallgångslagens insatser eller beteenden. Landshövdingen i Jönköpings län suckade över de besvärliga skallgångarna; de var bullersamma folkförsamlingar där tusentals dagsverken förspilldes, ofta i sus och dus och i fylleri.⁹⁵ Andra uppgifter gör gällande att skallfogdarna inte åtljudes eller vederfors vederbörlig respekt.⁹⁶

Plikten för bönderna att ha varggarn i gott skick och för allmogen överlag att närvara när jägeribetjäningen kallade till skallgång var inte alltid populär. Trots den synbara nyttan för djurhållande bönder att utrota predatorer syns ett visst motstånd, artikulerat av bondeståndet i riksdagen under 1720-talet. Bönderna ville inte ha utökad skallgång utan menade att de fördärvades av jägeriet, ”stående i skog och köld [...] understundom i stor hunger [...] utstå hugg och slag samt bannor och svordom av de många jägarna, vars språk de inte förstå eller begripa...”⁹⁷

Även på det lokala planet, som i Marks härad, obstruerade åtskilliga deltagare i skallet. Allmogen hade inte varggarn, de kallade kom inte till uppbådet, skallgångsmännen misskötte sig under skallen eller avvek. Fyra personer anklagades 1734 för att ha ställt till med ”buller” under ett skall. Ytterligare ett 60-tal personer ställdes inför rätten detta år för brott mot skallgångsförordningen.⁹⁸ Antalet förefaller högt men skall också ställas mot alla de inbyggare som *inte* blev instämnda och som därför sannolikt måste ha deltagit i skallet. Att det i allmänhet funnits en acceptans framgår också av att inte ett enda av bondeståndets ståndsbesvär åren 1720–1762 omfattade egentliga synpunkter på rovdjursbekämpningens nytta. Däremot riktades uppmaningen att skallen inte skulle ske under böndernas brådaste tid.⁹⁹ Det motstånd som kan ses måste därför sannolikt tillskrivas jägeristatens mer generella impopularitet. Samma tjänstemän som regelmässigt drog allmogen inför tinget för brott mot

95. Larsson (1982) s. 45.

96. ÅK 735, vol. 1, påskrift ”Jagten” den 14 mars 1747 (RA).

97. Bondeståndets riksdagsprotokoll, på riksgäldskontorets uppdrag utgivna av Sten Landahl D. 1, 1720–1727 (Uppsala 1939) s. 275 (hädanefter BRP).

98. GH, EVII AABA:87, 10/1 1734 (VLA); Domböcker Mark (1734, vintertinget, saköreslängder) Landsarkivet i Göteborg (GLA).

99. BRP 1, s 771.

skogslagarna och stundom jaktbrott krävde att samma allmoge skulle ge sig ut i skog och mark och lyda order. Jägeristatens tjänstemän agerade vanligen skallfogdar, och om riksdagsböndernas uppfattningar var korrekta, var ordergivningen stundom brysk.

Nu inskränkte sig inte förföljelsen att med rop och slag driva vargar mot i förväg uppställda nät där de fastnade eller blev instängda, och där efter kunde klubbas eller skjutas ihjäl. Ludring men också trampsaxar och andra mer eller mindre infernaliska fångstanordningar fullbordade den enorma kreativitet som frigjordes i syfte att bli kvitt de stora rovdjuret.¹⁰⁰ Zoologen Einar Lönnberg upprördes så sent som 1934 över saxarna där fångade vargar fullständigt gnagde sönder sina tänder mot metallen i kampen för att komma loss. Hans mer djurhumana syn kolliderade mot samernas – som han menar betraktade vargens lidande som ett rättvist straff därför den var så grym.¹⁰¹

Mot nutiden: projektets övergripande resultat

Ett grovt helikopterperspektiv visar att dagens skyttelinjer i vargfrågan kan uppfattas gå mellan glesbygd- och storstadsbefolkning. Nästan hälften av alla tillfrågade boendes i glesbygd vill se färre vargar i de svenska skogarna. Ungefär hälften av de som bor i de tre storstäderna vill på motsatt sätt ha fler vargar i markerna. Lite roande, och kanske inte alldeles ovanligt för svenska förhållanden, är att det verkar finnas en tredje mer kompromissbetonad ståndpunkt; de som till synes oberoende av antalet vargar vid intervjutillfällena anser att stammen är ungefär lagom.¹⁰² Men opinionsbilden måste betraktas som högst osäker – och verkar bero på vem som frågar och hur frågan ställs. Grimsö forskningsstation intervjuade 1998 i samarbete med Naturvårdsverket 2 000 personer och fann små skillnader mellan stads- och landsbygdsbor. Sammantaget visade denna undersökning på ganska förvånande resultat, som att fler tam-

100. Se Edvin Brännström, *Äldre jakt- och fångstmetoder i en Norrbottenssocken* (Umeå 2006). Se även Anders Wilhelm Theodor Hahr, *Handbok för jägare och jagtvänner* (Stockholm 1866/1881). Omfattningen av förföljelsen framgår av Hahrs kategorisering av fångstredskap. Han delade in dem i "gropar, gårdar, saxar, giller, snaror, nät och jakttyg". Enbart begreppet "giller" delade han i sin tur upp i "lås, fällor, krakar, tana, bur, björnräm, lämmar och flakor".

101. Lönnberg (1934) s. 25.

102. Martin Källberg, "Vargjakten har inte påverkat opinionen", *Svensk Jakt Nyheter* 2011:5, s. 4. SOM-institutet (samhälle, opinion, media) vid Göteborgs universitet har genomfört undersökningen som presenterades i april 2011. 48 procent av de som bor i ren landsbygd ansåg 2010 att vargstammen var för stor och 26 procent att den var för liten; 47 procent av de som bor i de tre storstäderna ansåg att stammen var för liten och 16 procent att den var för stor.

djursägare men också jägare i vargområdet var mer positiva till varg än de som bodde utanför.¹⁰³ Institutionen för vilt, fisk och miljö vid Lantbruksuniversitetet i Umeå har genomfört flera enkäter under åren och visar att stödet för vargens fortsatta existens har ökat – men också att den högsta andelen vargförespråkare finns i Stockholms län.¹⁰⁴

Nu har jaktlagen visserligen modifierats sedan Engdahls vargjakt 2005, men en undersökning av brotts artvärde från samma år visar på att ca 85 procent av alla lagförda jaktbrott bestraffats med fängelse; något som kan jämföras med endast 30 procent för misshandel.¹⁰⁵ Domstolarna förefaller alltså att se särskilt strängt på jaktrelaterade överträdelser.

Den stränga synen på jaktbrott kan ses parallellt med att statsmakten, inte minst via Naturvårdsverket, under decennierna som passerat har satsat stora resurser på att säkra vargens överlevnad. Den svenska vargstammens bevarande har blivit till ett nationellt projekt för samtidens beslutsfattare, men också ett europeiskt sådant från Bryssels horisont. Det är väl känt att utvecklingen inte skett utan protester. ”Nu återstår bara konflikt om de svenska vargarna” löd rubriken till ett debattinlägg i *Dagens Nyheter* förhösten 2011. Med tanke på tonläget i de senaste årens debatt om den svenska vargens fortsatta status var rubriken kanske inte så uppseendeväckande. Men nu var det ordförande i Svenska Jägarförbundet som tagit till pennan. Förbundet, som organiserar ca 75 procent av landets ca 265 000 jägare, hade fram till publiceringen kännetecknats av en tämligen politiskt korrekt inställning i frågan: det hade accepterat riksdagens beslut om en livskraftig vargstam med ett övre tak på antalet individer och där beståndet reglerades via jakt. Men nu hade, menade förbundet, den svenska regeringen vikt ned sig gentemot EU genom att bland annat ställa in den kommande vinterns licensjakt.¹⁰⁶

Samhällsdebattören Göran Greider ser från sin utsiktsplats i Dalarna

103. Persson & Sand (1998) s. 103–105.

104. Ekman (2010) s. 305–306.

105. Martin Borgeke, *Att bestämma påföljd för brott* (Uppsala 2008) s. 265. Se även Julia Crafoord Martinsson, ”Grova jaktbrott riktade mot rovdjur: en studie av ett artbrott”, opubl. examensarbete vid Juridiska fakulteten, Lunds universitet, ht 2005, bilaga B, s. 49. Antalet undersökta jaktbrottsfall är få om än resultaten förefaller entydiga.

106. Torsten Mörner & Torbjörn Lövhölm, ”Nu återstår bara konflikt om de svenska vargarna”, *Dagens Nyheter* 6/9 2011, s. 6. Mörner var förbundets ordförande, Lövhölm ordförande i förbundets rovdjursråd. Om licensjakten, se Jan-Olov Björklund, *Beslutet om licensjakt på varg 2010: en processutvärdering med fokus på beredningen av beslutet* (Stockholm 2010); Annelie Sjölander-Lindqvist, Marianne Karlsson & Serena Cinque, *Att jaga varg: en studie av 2010 års licensjakt i Sverige* (Göteborg 2010).

inställningen till varg som en klassfråga: ju längre ned i samhällsstegen desto större varghat. Han menar också att samma oersonliga ilska som drabbat Naturvårdsverket, i dess försvar av den svenska vargstammen, är samma hat som en gång riktats mot bolagsherrar och annan överhet.¹⁰⁷ Attitydundersökningarna visar emellertid att bostadsorten, och därmed avståndet till vargen, förefaller som mer avgörande hur vargen uppfattas än klasstillhörighet. Men det kan ändå förutsättas att en god portion av aversionerna mot regelverken och de institutioner som satts att övervaka dem har sin grund i att de mestadels författats och artikulerats i centralmaktens Stockholm.

Vad som kan skönjas i nutiden är alltså inget annat än den klassiska konfliktlinjen mellan styrande och styrda, mellan centralmakt och lokalsamhälle; friktioner vi så ofta ser i den tidigmoderna tid där jag själv mest befinner mig. Men den stora skillnaden är att förföljelsen av de stora rovdjuren under gångna sekler var ett av få verkligt förenande projekt mellan överhet och allmoge. Det var grundat på gemensamma intressen. Överheten ville dels skydda sina klövvilt men hade dels också, precis som bönderna, intressen i att de egna tamdjuren eller snarare skatteunderlagets, inte blev rivna av rovdjur. Projektet föll emellertid i glömska när de sista vargarna försvann i söder och det förvandlades under några generationer mest till ett fjärran problem för några renskötande samer.

Vad som därefter hände var alltså att överhet/myndigheter bröt en närmast uråldrig allians med allmoge/landsbygdsbefolkning. Från att under århundraden ha bekämpat predatorer har nya hierarkier under 1900-talets slutskede, i politisk majoritet, bestämt att rovdjur skall skyddas genom strikta regelverk. Saken får därmed i historiska sammanhang karaktär både av brott i en utvecklingslinje som ett svek mot den historiska allmoge som i dag, med alla reservationer i övrigt och för den anakronistiska jämförelsen, skulle kunna kallas boendes i glesbygd: människor som ända till 1960-talet i huvudsak stod på samma barrikader som lagstiftarna i kampen mot varg. 1966 hade det naturligtvis inte så stor betydelse; vargen var förvisad till djurparker, blev kramdjur i TV-program och den sista varghanens ringlande spår i Sarek andades exotism. Men när vargar oförväntat började dyka upp utanför stugknutarna något decennium senare blev det uppenbart att saken hade djupare

107. Göran Greider, *Fucking Sverige: byn, bruket, skogen – en modern Dalaresa* (Stockholm 2001) s. 171, 188.

implikationer än så. Inte ens myndigheternas informationsövertag för-
mår att dämpa oro och motstånd ute i glesbygdens samlingslokaler.¹⁰⁸

Men bilden är splittrad. Den amerikanske antropologen Matt Cart-
mill ger ett enkelt svar när han pekar på bland annat Bambi-syndromet
som en av förklaringarna bakom västvärldens förändrade attityder till
jakt.¹⁰⁹ Nu är företeelsen antropomorfism naturligtvis mer komplex än
så, men väna och tårögda djur vilka förmänskligades skapar otvivelaktigt
nya relationer till det vilda. Idéhistorikern Karin Dirke frågar sig också
om inte underliggande föreställningar om djur har betydelse även för
djurvännernas attityder i dag.¹¹⁰ För åtskilliga är vargen i dag en beundrad
och respekterad varelse – den är social, fysisk och dessutom påfallande
lik ett av människans favoritdjur genom tiderna, hunden. Vissa djur
verkar alltid framstå som förmer än andra.

Dirke pekar också att det under 1900-talets första decennium bör-
jade föras diskussioner om djur och natur i allt mer civilisationskritiska
termer. Det var alltså inte längre en kamp mot naturen utan det ”natur-
liga” var ett ideal som kontrasterade mot en hotande civilisation.¹¹¹ I sin
avhandling når hon slutsatsen att djurskyddsidén, när idén väl etable-
rats i Sverige, blev en del av nationens självbild: liksom engelsmän vill
svenskar gärna framställa sig som ett djurvänligt folk.¹¹²

Den pågående rovdjursutredningens delbetänkande ger också stöd för
en ny tids mentaliteter. Utgångspunkt har varit att bevarandestatusen
för de stora rovdjuren skall vara vetenskapligt grundad och bygga på
biologisk kunskap. Mer politiska hänsyn, som att det samlade preda-
tionstrycket från rovdjur borde beaktas i ett regionalt perspektiv, delas
av utredningen, men den menar också att detta är en annan fråga än att
bedöma bevarandestatusen.¹¹³ Tydligare – eller otydligare – än så kan inte
frågans inneboende komplexitet formuleras.

108. Arne Klefbom, ”Svenljunga: Länsstyrelsepersonal hotat för vargmöte”, *Miljöaktuellt*,
26/10 2011. Artikeln handlar om ett kaotiskt informationsmöte om varg i Svenljunga, söder
om Borås, som fick övervakas med hjälp av inhyrda vakter.

109. Matt Cartmill, *A view to a death in the morning: hunting and nature through history*
(Cambridge, MA & London [1993] 1996) s. 162

110. Karin Dirke, ”Djur eller odjur? Attityder till jakt och vilt ur ett idéhistoriskt perspek-
tiv”, i Sofia Åkerbergs (red.) *Viltvård, älgar och jaktturism: tvärvetenskapliga perspektiv på jakt
och vilt i Sverige 1830–2000* (Umeå 2005) s. 76.

111. *Ibid.*, s. 78. Citationstecknen är Dirkes.

112. Karin Dirke, *De värnlösa vännerna: den svenska djurskyddsrörelsen 1875–1920*
(Stockholm 2000) s. 290.

113. SOU 2011:37, s. 13–17.

En sammanfattande diskussion

Den svenska vargen har samexisterat med människan sedan istiden. Från medeltid och fram till 1960-talets mitt var förföljelsen sanktionerad som ett gemensamt projekt mellan allmoge och överhet. Det var sannolikt inte alltid en populär syssla hos allmogen men var en integrerad beståndsdel i klassrelationerna, och med större in- och påverkan på vardagslivet än vad som vanligen uppmärksammas i forskningen.

Utvecklingsbrottet antyder däremot en klyfta mellan beslutande och styrda. Skillnaden är den att glesbygdsbefolkningen nu är i minoritet och de som till synes ställt sig på överhetens sida utgör majoritet. Det skapar en given problematik om vilken tolerans som bör visas minoriteter. Grimsöforskarna Jens Persson och Håkan Sand som ägnar frågan intresse noterar att saken blir till ett demokratiskt problem.¹¹⁴

Undersökningens fråga om vargens förekomst i gångna tider visar på att den var rikligt förekommande, att den bekämpades med de flesta medel och så framgångsrikt att det gemensamma projektet närmast slutade i total framgång: utrotning. Den konkreta problematiken i statistikens värld hade också andra underliggande faktorer. Som få andra djur vållade vargen känslor, förbands med magi och mystik; de onda myterna kring den var legio.¹¹⁵

Forskare förefaller eniga om att kollektiva minnen återberättas för att de fyller en funktion i nuet.¹¹⁶ Det verkar ogörligt att säkert se vilka tidigare minnen som överlevt och resulterat i motståndet mot varg i nutid. Men nutidens rädsla kan inte vara tagen ur luften och måste ha en grund. Även denna artikel kan tjäna detta syfte i den stund den påminner om vargdödade barn och härjningarna bland allmogens boskap. I kombination med en fruktan att en ohämmad tillväxt verkligen resulterar i så stora framtida vargstammar som tidigare underbyggs oro och antipatier.

Men i skrivande stund är vargstammen relativt begränsad, ingen varg har dödat något barn i modern tid och de skador vargpopulationerna gör måste uppfattas som relativt måttliga. Skulle sakerna förändras kan det förutsättas att såväl motstånd som opinioner tar en annan form i den stund det bygger på en ny verklighet.

114. Persson & Sand (1998) s. 125-126.

115. För kompletterande läsning om jaktens magiska förbindelser, se Carl-Herman Tillhagen, *Jaktskrock* (Stockholm 1985).

116. Martin Linde, *I fädrens spår? Bönder och överhet i Dalarna under 1700-talet* (Stockholm 2009) s. 113.

From extermination to expansion: The Swedish wolf population as a historical project for the peasantry and authorities

The history of hunting and campaigning against vermin in Sweden has rarely been a task for historians. Instead, wildlife biological sciences and especially ecology dominate the field. One aim of this study is to show that hunting and managing predators had a greater impact on the peasantry's everyday life than shown in earlier research.

As the very first Swedish laws reveal, the peasantry and the authorities have been united in their struggle to exterminate vermin ever since the Middle Ages. The wolf especially was a target. The extermination effort was encouraged by bounties but participation was also a universal duty – clerics and single women excepted. Everyone else – even the gentry – were supposed to take part in organized hunts. This centuries-old campaign was finally successful. In the middle of the 19th century, the wolf nearly became extinct and during the last century its range became confined to the far north of Sweden. Only about ten animals remained when the species was put under protection by the Swedish parliament in 1966.

However, this animal, which was believed to be all but extinct, rebounded and began to expand its habitat again. The return of the wolf was now supported by governmental authorities and, according to recent surveys, a majority of the population. It created a great controversy between the rural population, especially those who lived close to the wolf habitat, and the authorities together with city-dwellers.

This study begins by examining the scale of the Swedish wolf population in earlier periods. It shows that the wolf was common and that it caused serious trouble for farmers with livestock. During the 18th century, four children were killed by wolves. In around 1820/1821 ten more people were killed, but this time by a more or less domesticated wolf.

The wolf was a detested animal not only because of the harm it caused, but also because of the myths that surrounded it. The brown bear originally evoked much the same hatred, but in popular mythology the bear was eventually transformed into a friendly being – although it remained in fact far more harmful to humans than the wolf.

Problems caused by the contemporary population of around 230–315 wolves in Sweden seem small in comparison to those of previous eras. However, the controversy over the future of the wolf illuminates the gap between a decreasing rural population and a growing urban community, which also represents the centre of authority. Memories of the past might validate local concerns, supporting fears that an increased wolf population will do as much

harm in the future as it did in the old days. More likely, it will also affect the gap between the authorities and the subjects/citizens/local communities. The authorities and local communities have been united in a struggle against the wolf for at least seven centuries and the ensuing break-up may encourage further polarization.

Keywords: Sweden, conflict, hunting, rural population, urban community, vermin, wolf